

Kruipend moerasscherm als gazonplant in Rotterdam-Zuid: nieuwkomer of relict?

Remko Andeweg [stadsbotanicus, Bureau Stadsnatuur; andeweg@bureaustadsnatuur.nl]

Hans van der Goes [Van der Goes en Groot Ecologisch Onderzoek en Adviesbureau; hans@vandergoesengroot.nl]

Kortgeschoren, wekelijks gemaaide gazons staan bij ecologen meestal niet hoog in aanzien. Tenminste, niet bij botanici. In breder ecologisch perspectief wordt vlak gazon nog wel gewaardeerd als foerageergebied voor spreeuwen, waar het in het stedelijk gebied beslist niet goed mee gaat. Al gaat het ook in dat geval slechts om het vervullen van één van de aspecten die een leefmilieu voor die dieren geschikt maken. Voor de rest zijn gazons over het algemeen te beschouwen als ecologisch arme en oninteressante plekken waar je in vele gevallen met de rug naartoe gekeerd een soortenlijstje kunt opstellen.

Uitzonderingen worden soms gevormd door schrale en/of natte, liefst oude gazons. Daar heeft weleens een onverwacht leukere soort zich een plek weten te verwerven in evenwicht met het constante maai-beheer en de concurrentiekrachtige, speciaal op dit beheer uitgezochte grassoorten. Alleen zijn dat zeldzaamheden en zoeken heeft

duis weinig zin (vinden wel, om dit vrije citaat van Martin Bril maar even af te maken). Op 28 juli 2020 deed de tweede auteur van dit artikel zo'n vondst: kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens*) in een gazon langs het water van de Boergoensevliet in de Rotterdamse wijk Charlois.

De vondst

Tijdens een macrofyten-onderzoek dat in opdracht wordt uitgevoerd op vaste monsterpunten in het gebied van Waterschap Hollandse Delta trof hij op de oever van de betreffende singel planten aan van wat op het eerste gezicht een onwaarschijnlijk minuscule kleine watereppe (*Berula erecta*) leek. Met kennis van de soort uit Zeeuws-Vlaanderen in het achterhoofd werd direct gedacht aan kruipend moerasscherm, maar dan optredend in een totaal afwijkend habitat. Eerst werden de nodige foto's gemaakt en daarna werd voorzichtig wat materiaal verzameld. Kruipend moerasscherm is tenslotte een zeldzame en

zwaar beschermde soort. Na thuiskomst en grondiger determinatie bleek het inderdaad om deze soort te gaan en na contact met FLORON en Naturalis kon dit ook officieel worden bevestigd. Dit materiaal is opgenomen in de botanische collectie van Naturalis onder nummer L.4369701. In september 2020 werd de groeiplaats door Bureau Stadsnatuur nauwkeurig nagezocht en voor zover toen te zien was, gaat het om drie afzonderlijke plekken van samen enkele vierkante meters.

Beschermd

Kruipend moerasscherm is een lage en - de naam zegt het al - kruipende schermbloemige plant die tot voor kort in hetzelfde geslacht was geplaatst als de selderij. In Nederland en Europa is het een zeer zeldzame soort die Europees wordt beschermd volgens de habitatrichtlijn, wat in dat geval inhoudt dat naast bescherming van individuele exemplaren in het algemeen ook enkele aparte beschermde leefgebieden zijn.

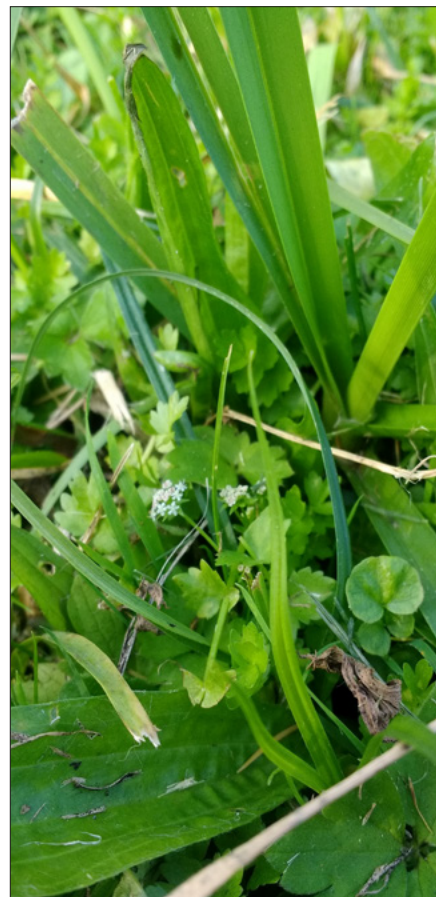
▲ Langs de Boergoensevliet werd voorzichtig wat materiaal van kruipend moerasscherm verzameld. (Hans van der Goes)

▲ Groeiplaats van kruipend moerasscherm in Rotterdam-Zuid: langs de Boergoensevliet. (Remko Andeweg)

▲ Groeiplaats van de voornaamste populatie kruipend moerasscherm in België: de Rozentuin in het Vrijbroekpark te Mechelen. (Jan Bastiaens)

▲ Kruipend moerasscherm, nieuw voor de Rotterdamse flora? (Remko Andeweg)

Beheerstechnisch behoort kruipend moerasscherm tot die uiterst lastige pioniersoorten die groeien op een weinig bemeste maar van nature voedselrijke bodem, die 's winters onder water staat of in elk geval drijfnat is. De meest natuurlijke en constante groeiplaatsen liggen langs moerassige oevers en met name drinkpoelen waar koeien de vegetatie kort houden en door het opentrappen van de bodem stukjes stengel verspreiden over kale grond. In Zeeuws-Vlaanderen, waar de aangewezen beschermde gebieden liggen, zijn de groeiplaatsen restanten van het oude landschap. In Brabant en Overijssel, waar de soort de laatste 20 jaar ook af en toe is opgedoken, gaat het veelal om natuurontwikkelingsgebieden waar de soort soms na een poosje weer verdwijnt en waar beheerders zich het hoofd breken over de wijze waarop zij de soort zouden kunnen behouden (van Zuidam & Dijkhuis 2018, Maas & van Wijngaarden 2020, van der Meer 2020).

Gazons

Hebben we in Rotterdam nu met een unieke situatie te maken? Integendeel: één van de grootste, zo niet dé grootste populatie van Europa bevindt zich in het Belgische Mechelen, in de natte ga-

zons van het Vrijbroekpark (Van Landuyt 2015). Dat park werd in het begin van de vorige eeuw aangelegd op de plek waar voordien gemeenschappelijke weidegronden in een beekdal lagen, het natuurlijk milieu van kruipend moerasscherm. Bodem en hydrologie van de groeiplek sluiten daar blijkbaar uitstekend aan bij de eisen van de soort en de rol van koeienpoten is hier overgenomen door gazonmaaiers die ervoor zorgen dat de omringende vegetatie kort blijft, de bodem plaatselijk wordt beschadigd en levensvatbare losse stengeldelen over de omgeving worden verspreid. De verspreiding door gazonmaaiers heeft kruipend moerasscherm gemeen met de algemeen in gazons groeiende draadereprijs (*Veronica filiformis*), waarvoor dit nota bene de enige vorm van voortplanting in Nederland is. Nog wat verder naar het zuiden groeit de soort in het Franse Lille in gazons aan de voet van de wallen van de citadel aldaar (mondelinge mededeling Wouter Van Landuyt, INBO Brussel).

Relict?

In dit licht is het interessant om ons te realiseren dat de Boergoensevliet als watergang aanzienlijk ouder is dan de stadsbebouwing eromheen. Voor het idee

dat we hier te maken zouden kunnen hebben met een pre-urbaan relict is weliswaar geen bewijs, maar het is misschien net zo (on)waarschijnlijk als dat de soort zich hier recent door verspreiding heeft gevestigd vanuit een bronpopulatie die al gauw een kleine honderd kilometer ver ligt. Zeker is dat Rotterdam onverwacht een bijzondere soort binnen zijn grenzen blijkt te hebben en in uitzondering op wat gebruikelijk is luidt het ecologische advies aan de gemeente dit keer om juist toch vooral door te gaan met het gevoerde gazonbeheer: maaien. ◀

Literatuur

- Maas, P. & Wijngaarden, W. van, 2020 - Kruipend moerasscherm, 20 jaar aan de monitor - Planten 11: 10-12
- Meer, S. van der, 2020 - Kruipend moerasscherm, landelijke trend en ervaringen met beheer in Noord-Brabant - Planten 11: 8-9
- Van Landuyt, W. 2015 - Advies over kruipend moerasscherm in het Vrijbroekpark in Mechelen - Rapport van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.A.3316, Brussel
- Zuidam, J. van & Dijkhuis, E. 2018 - Uitgezocht: De beheerpuzzel van Kruipend moerasscherm - Planten 8: 12-14